

Mihályi Péter

Az egyházak kárpótlása – Sosincs vége?

Mi jár vissza az egyházaknak?¹

Máig ható gondok forrása, hogy az 1990 után született törvények jogilag felemás argumentációra épültek a magánszemélyek, illetve a jogi személyek kártalanításával kapcsolatban. Első közelítésben egyértelműnek tűnt a helyzet: az 1990-es, úgynevezett I. kárpótlási törvény 1. §-a kizárta a törvény hatálya alól a jogi személyeket, és egyáltalán nem ismerte el a vagyonvisszaadásra irányuló igényeket.²

A volt egyházi ingatlanok esetében azonban az Országgyűlés 1991 júliusában másképp rendelkezett.³ Itt érvényesült a részleges restitúció, tehát a vagyonvisszaadás, s a törvény 1948-at jelölte meg az akceptálandó sérelmek kezdődátumaként. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az ingatlanok közül is csak az épületek visszaadása vált elvileg lehetőségessé – az egyházak által 1948 előtt birtokolt termőföld, vállalati vagyon, részvények, értékpapírok stb. visszaigénylése nem. Az úgynevezett történelmi egyházak – vagyis a katolikus, a református, az evangélikus és az izraelita felekezet – ezt a törvényt *tudomásul vették, de nem fogadták el*.⁴ Elvi okokból nem voltak hajlandók lemondani a teljes körű restitúcióról. Katolikus körökhöz közel álló egyes szakértők szerint a párizsi békeszerződés rendelkezéseit az egyházakra is alkalmazni kellett volna, ami értelmezésük szerint a külön törvényi rendelkezéseket feleslegessé is teszi. Álláspontjuk szerint az egyházaknak mindent vissza kell kapniuk. A katolikusok az 1948-as határt is bírálták, minthogy a szerzetesrendek

¹ Részlet a szerző készülő, négykötetes monográfiájából, munkacíme *Privatizáció és államosítás Magyarországon*.

² A kárpótlás első éveiről lásd MIHÁLYI 1998, valamint MIHÁLYI 2010: 2. fejezet.

³ 1991. évi XXXII. tv. a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről. A törvényjavaslatot Isépy Tamás KDNP-politikus, az Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára terjesztette elő az Országgyűlésben. Az egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről lásd FARKAS 1998 és RAVASZ–GÁLIK 2002.

⁴ A többi egyház gyakorlatilag semmiféle kárpótlást nem kapott, mondván 1945 előtt nem rendelkeztek számottevő vagyonnal.

vagyonának egy részét már 1945 után elvették. Mások szerint ennek az álláspontnak a katolikus egyház esetében végső soron kánonjogi alapjai voltak, miszerint az egyházi vagyonról csak a világegyház feje, a római pápa mondhat le. Ugyanakkor a távoli múltba visszanyúló jogelméleti alapja is volt a magyar állam azon döntésének, hogy az egyházak – fő szabályként – nem kapták „vissza” korábbi tulajdonaikat: a 18. századtól kezdve a magyar progresszió azt a jogelvet vallotta, hogy az egyházak nem tulajdonosai, hanem csak kezelői a hozzájuk került vagyonnak.

Volt az egyházi kárpótlás ügyének diplomáciai leágazása is. Bár ez csak jóval később került nyilvánosságra, Horn Gyula miniszterelnök a Vatikánnal átfogó megállapodást, úgynevezett konkordátumot szeretett volna kötni – nyilván azért, hogy ezzel is növelje az MSZP mint „utódpárt” hazai társadalmi legitimációját. Erre végül nem került sor, részben azért, mert Róma nem volt hajlandó véglegesen lemondani az elvett földbirtokok utáni restitúciós igényről – éppen a fentebb említett, évszázados jogvita miatt. Így született meg végül a magyar állam és a Szentszék között 1997-ben az úgynevezett vatikáni szerződés. Figyelemre méltó, hogy a szerződés nem a restitúció, hanem a „vagyonátadás” és az „ingatlanrendezés” kifejezést használta – nyilvánvalóan éppen a fentebb említett elvi megfontolások szerint. A szöveg a „kárpótlás” kifejezést sem használta; helyette a „kártalanítás” kifejezéssel élt.

Egészen más okból nem értett egyet a törvénnyel az ellenzék sem: az MDF–KDNP–FKgP koalíció nevében beterjesztett javaslatra nemmel szavazott az MSZP és az SZDSZ, a Fidesz pedig tartózkodott.⁵ Az akkor még liberális elveket valló Fidesz véleményét a vitában Németh Zsolt tolmácsolta: a törvényjavaslat nem az állam és az egyház szétválasztása irányába mutat, hanem „éppen ellenkezőleg [...] jóvátehetetlen kormányzati függőséget és kiszolgáltatottságot teremt az egyházak számára”.

Az egyházi kárpótlásról szóló törvény tehát csak az *épületingatlanokra* vonatkozott. Nem általában hirdetett restitúciót, hanem csak és kizárólag a hitélet gyakorlásához és fejlesztéséhez szükséges épületek visszaadását tűzte ki célul. A törvény hatálya alá tartozó 13 egyház eredetileg 7220 ingatlanra jelentett be igényt. Ezek egy része jogilag is téves volt, más esetekben az egyházak a jogos igényektől is elálltak. Vagy fordítva: a budapesti Bazilika sohasem volt egyházi tulajdon, mégis „visszaadta” a magyar állam. Az ország harmadik legnagyobb templomát ugyanis a főváros építtette, az egyház egy évszázadon át a kegyúri jogviszony alapján használta. Az eredetileg 10 évre tervezett folyamat során így 3500-ra csökkent a szóba jöhető épületek száma. Ezek 1/3-át az egyházak visszaigényelték, a másik 2/3 ellenében pénzbeli kárpótlást kértek, miután hamar

⁵ Más kérdés, hogy az 1994-es, illetve az 1998-as kormányváltás után sem az MSZP–SZDSZ-kormány, sem a Fidesz vezette koalíció nem helyezte hatályon kívül ezt a törvényt, csak az ingatlan-visszaadást lassították, illetve többletpénzzel váltották meg azok egy részét. Lásd BAUER 2006.

világossá vált mind a két fél számára, hogy az egyházaknak távolról sincs szükségük olyan mennyiségű iskolára, templomra és egyéb karitatív intézményre, mint amennyi 1945 előtt működött. Miután látszott, hogy az eredeti, 2001-es határidőt nem lehet betartani, 1998-ban a Horn-kormány a rendezés határidejének ötéves meghosszabbításáról meg-egyeztetést kötött az egyházakkal. Eszerint a természetbeni kárpótlást 2011-ig, a pénzbeli kárpótlást 2014-ig kellett volna befejezni. De nem fejeződött be...

2007 végén a váci püspök már egy nyilatkozatában azt a gondolatot is felvetette, hogy a katolikus egyház legszívesebben lemondana a nagy értékű *műemlékingatlanok* tulajdonáról is – csak ne kelljen pénzt költeni a fenntartásukra és a restaurálásukra.⁶ Ennek ellenére 2010 és 2020 között a kormányzat 30-40 nagy értékű *műemléképület* tulajdonjogát adta át ingyenesen különféle egyházaknak. Tételenkénti összesítés szerint csaknem 100 önálló helyrajzi számú ingatlanról volt szó, 23 milliárd Ft értékben. *Egyetemek és főiskolák* is egyházi tulajdonba, illetve egyházi irányítás alá kerültek.⁷ Ezen túlmenően a kormány számos *szociális otthont* is átadott az egyházaknak. Ezek többsége soha nem volt egyházi tulajdonban, vagyis nem restitúció történt. Ez így volt a református egyház esetében is – nyilván nem függetlenül attól, hogy Orbán Viktor miniszterelnök egy időben éppen az érintett gyülekezetnek volt a tagja,⁸ és hogy politikai példaképe az elkötelezetten és mélyen hívő református miniszterelnök, Tisza István volt.⁹ 2020 végén az állam egy *működő vállalatot* is átadott a katolikus egyháznak. A főleg megváltozott munkaképességűeket foglalkoztató, 1953-ban alapított Szegedi Fonalfeldolgozó (Szefo) Zrt.-t a Szeged-Csanádi Egyházmegye

⁶ *Magyar Narancs*, 2007. december 13.

⁷ Miközben összességében csökkent a pedagógusok létszáma, 12 ezerről 19 ezerre nőtt az egyházi intézményekben dolgozó tanárok száma, és persze értelemszerűen ezzel arányosan nőtt az általuk tanított diákok száma is. Az óvodák esetében az intézmények 8,2%-át, az általános iskolák és a szakképzési centrumok 15%-át, a gimnáziumok 30%-át működtette valamely egyház. 2020-as KSH adatok alapján *Magyar Hang*, 2021. július 30.

⁸ LÖRINCZ 2017. Az Orbán-rezsim több más vezetője is személy szerint kötődött a református egyházhoz. Ennek a egyházi és jövedelemjuttatási részleteiről lásd HUSZÁR 2020.

⁹ Az 1945 után államosított geszti Tisza-kúriában a rendszerváltás után iskola és könyvtár működött. 2014-ben a 3. Orbán-kormány az MNV Zrt.-n keresztül hozzákezdett a kastély felújításához (egyetlen évben 256 millió Ft-ot költött rá), majd pedig ingyenesen átadta a tulajdonjogot a helyi önkormányzatnak. Három évvel később – a KDNP kezdeményezése alapján –, 2017 áprilisában, a reformáció 500. évfordulóján 2/3-os törvényhozói támogatással a magyar állam a kastélyt elvette az önkormányzattól, és a református egyháznak ajándékozta. Az eredeti törvényjavaslatban még benne volt, hogy a kastélyt és a hozzá tartozó 27 hektáros parkot örökös elidegenítési tilalom terheli, a megszavazott változatban azonban már az elidegenítési korlát 15 évre csökkent. Megemlítendő, hogy éppen ebbe a Tisza-kastély-törvénybe csomagolta a kormány a 2007. évi államivagyontörvénynek azt a generális módosítását, amely lehetővé tette, hogy állami ingatlanok ingyenesen egyházi tulajdonba kerüljenek – s ezzel korlátlanná válják az egyházak számára történő restitúció.

kapta.¹⁰ Az 1 milliárd Ft-os árbevételű, közel 1000 fős vállalatot 15 éven át csak miniszteri engedéllyel adhatja el a Szeged-Csanádi Egyházmegye.

Örökös járadék

A megváltozott törvényi szabályok később módot adtak arra, hogy az egyházak – osztrák mintára – örökös járadékért cserébe lemondjanak korábbi ingatlanjaik tulajdonjogáról. Ennek mértéke a vissza nem adott ingatlan folyamatosan valorizált értékének 5%-a. Ezt a megállapodást hat egyház fogadta el, összesen 1731 ingatlanra vonatkozóan, amelyek becsült piaci értéke 1998-as áron 67 milliárd Ft volt. E megállapodás alapján a katolikus egyház 1216 ingatlanról mondott le, amelynek a könyv szerinti induló értékét 42 milliárd Ft-ban állapították meg. A reformátusok esetében 391, az evangélikusoknál 53, a Mazsihisznél 130 ilyen ingatlan sorsáról született megegyezés.¹¹

A járadék fizetése 1998-ban kezdődött meg. Ezen a jogcímen 2011 végéig – folyó áron – több mint 110 milliárd Ft-ot fizettek ki. Ez a tervezettnél jelentősen nagyobb összeg volt – elsősorban annak következtében, hogy az 1. és a 2. Orbán-kormány is az inflációnál nagyobb mértékben növelte a járadék összegét.¹²

Újranyitják a földkérdést?

A 2010-es választásokat megelőzően, 2009 novemberében – a közvélemény számára teljesen váratlanul – a református egyház egyik képviselője újranyitotta az egykori *egyházi földbirtokok* utáni kárpótlás kérdését. Mint hamarosan kiderült, valójában 2008 nyara óta folytak a szakértői tárgyalások, és sem a kormány, sem az ellenzéki Fidesz nem zárkozott el mereven az egyházak követelésétől. Bogárdi Szabó István püspök nyilván nem a saját egyháza nevében szólt. Leginkább a katolikus klérusnak tett szívességet, hiszen az 1945 előtti, utolsó összeírás szerint 1935-ben az egyházak és az egyházakhoz tartozó iskolák földjének közel 90%-a a római katolikus egyházé

¹⁰ 2018-ban a sajtó már hírt adott arról, hogy ez az állami fonalfeldolgozó vállalat arra készül, hogy a gyár beszálljon a Mészáros Lőrinc érdekeltségébe tartozó 2Rule sportmezek gyártásába. Hvg.hu 2020.

¹¹ Az izraelita felekezetet ebben a megállapodásban 1999-től a Mazsihisz képviselte. 2011-ben azonban a kormány felvetette, hogy a járandóságot, 2012-ben kb. 1,5 milliárd Ft-ot, szét kívánja osztani a három „elismert” izraelita egyházi szervezet – a Mazsihisz, a MAOIH és az EMIH – között. Erről a megállapodás 2012. január 31-én született meg.

¹² A katolikus egyház megállapodását Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes és Erdő Péter bíboros 2010 utolsó napjaiban írta alá.

1. táblázat. *Az egyházaknak 2022 végéig átadott ingatlanok*

Egyház	Kormánydöntéssel	Járadékra váltással	Közvetlen megállapodással	Elutasított, visszavont igény	Átadott ingatlanok száma összesen
Katolikus	1230	1154	571	1192	2955
Református	1064	343	389	1210	1796
Evangelikus	307	76	99	90	482
Mazsihisz	33	154	4	140	191
Görögkeleti szerb	22	2	5	13	29
Román ortodox	9			9	9
Magyar ortodox	2			3	2
Metodista	2				2
Adventista	2			6	2
Unitárius	1			1	1
Üdvhadsereg	1		1		2
Jehova tanúi				1	
Baptista	3	2	2	5	7
Összesen	2676	1731	1071	2670	5478

Forrás: DOBSZAY 2023

volt. Csak az idő fogja megmutatni, hogy a későbbiekben az egyházak mekkora összegű újabb kárpótlást tudnak majd kiharcolni maguknak az 1945 után államosított, több mint 1 millió kataszteri hold földért cserébe.¹³

Mint már fentebb utaltam rá, a történelmi egyházak – ezen belül különösen a katolikus egyház – restitúciós igénye egyáltalán nem magától értődő.¹⁴ Az ezzel kapcsolatos elvi dilemmák egy történelmileg rövid pillanatra már a rendszerváltás hónapjaiban is felmerültek. De valóban csak egy pillanatra, mert Paskai László esztergomi érsek 1989 decemberében kijelentette, hogy „a katolikus egyház nem kéri vissza nagybirtokait [...] csak a működéséhez szükséges ingatlanokat”.¹⁵ Miután az egyházi hierarchia nem tűri a felsőbbbség álláspontjának kritikáját, ezzel a nyilatkozattal akkor

¹³ Bogárdi Szabó István püspök több nyilvános fórumon is szólt erről. „Úgy látom, a legjobbak véleménye arra felé tart, hogy a magyar államnak mintegy újranyitva a kárpótlás fejezetét, olyan egyház-finanszírozási alapot kellene létesítenie, amelynek a gazdája immár nem a magyar állam és legkevésbé a mindenkorai költségvetés, hanem azok az egyházak, amelyekre ezt rábízák.” *Népszabadság*, 2009. november 23.

¹⁴ FAZEKAS–GÁBOR 2009.

¹⁵ Ezt a nézetet képviselte nevezetes 1956. november 3-i rádiószózatában a börtönéből kiszabadult Mindszenty József hercegprímás is.

valóban le is került a föld ügye az állam és az egyház közötti tárgyalások napirendjéről. Ha azonban a vita újrakezdődik, akkor elő fog kerülni az a réges-régi – valójában már a 19. század folyamán is többször megvitatott – érv, miszerint a katolikus egyház az egykori földbirtokoknak nem tulajdonosa, hanem csupán haszonélvezője volt. Hiszen közismert, hogy a birtokok túlnyomó részét a király – mint az ország államfője – adományozta az államegyházaknak, amiért cserébe állami, közszolgálati feladatok ellátására kötelezték őket, méghozzá olyan történelmi körülmények között, amikor ezeket a feladatokat csak és kizárólag egyházi intézmények végezték.

A 2. Orbán-kormány megalakulása után a földkérdés hosszabb időre teljes mértékben lekerült a napirendről, sőt az Alaptörvényhez született kiegészítés még azt is kizárta, hogy új jogszabály szülessen bármilyen „új kárpótlási jogcím”-ről. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy Bölskei Gusztáv, a Magyarországi Református Egyház zsinatának lelkészi elnöke 2012 decemberében felvetette, hogy az egyházakat kártalanítani kellene az egyházi földek elvétele miatt, mondván „ebben az ügyben Magyarországon csak részleges kártalanítás volt”.¹⁶

2014 elején szívgörgött ki annak a híre, hogy a 2. Orbán-kormány miniszterelnök-helyettese, a KDNP-s Semjén Zsolt ismét kísérletet tett arra, hogy a magyar állam és a Vatikán között konkordátum jöjjön létre. De ezt ezúttal sem sikerült tető alá hozni – éppen a vagyonjogi viták miatt. Csak annyi történt, hogy 2013-ban a két fél módosította az 1997-es vatikáni megállapodást, s ezzel sok tízmilliárd forintnyi többlet-államijuttatást kapott a magyarországi katolikus egyház. A szerződés címében szereplő „vagyonjogi” utalás inkább csak szépségflastrom volt Semjénnek – a földbirtokkérdést nem nyitották újra.

Összegzés és az utolsó utáni felvonás

A kárpótlásba bevont, Magyarországon működő 13 egyháznak visszaadott vagyon pénzübeli értéke és a sokféle címen folyósított támogatás összesítése csak durva közelítéssel lehetséges. Készpénzben kb. 150–200 milliárd Ft, természetben kb. 100 milliárd Ft-nyi vagyonmozgás történt. Csak összehasonlításként: a települési önkormányzatoknak kb. ugyanennyi vagy talán még valamivel több is jutott. Nagyon fontos tehát látni, hogy a települési önkormányzatok is, meg a történelmi egyházak is – külön-külön – nagyobb vagyonhoz jutottak, illetve jutnak, mint az a 140 milliárd Ft címletértékű és kb. 180 milliárd Ft-nyi vásárlóerőt képviselő kárpótlásijegy-tömeg, amelyet az állam magánszemélyek kárpótlására fordított.

¹⁶ *Népszabadság*, 2012. december 28.

2017 áprilisában a 3. Orbán-kormány a közvélemény totális passzivitása mellett a geszti Tisza-kastély már említett elajándékozása kapcsán 2/3-os támogatással átírta a 2007. évi állami vagyontörvényt, és ezzel lehetővé tette, hogy az egyházak számára bármilyen ingatlan ingyenesen átruházható legyen. Vagyis *nincs szükség restitúcióra, a jogügyletet ajándékozási konstrukcióba csomagolva is meg lehet valósítani*. 2022 októberében Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes 2/3-os támogatást igénylő törvényjavaslatot nyújtott be az Országgyűlésben,¹⁷ kérve, hogy 2023 februárjában egy hónapra ismét nyíljon lehetőség az egyházak előtt, hogy térítésmentesen visszakerjenek egykori ingatlanokat. Köztük olyanokat is, amelyekről korábban talán megfeledeztek, vagy amelyeket azért nem kértek vissza, mert azt gondolták, nem lenne elegendő anyagi és személyi kapacitásuk a fenntartásukra, működtetésükre. A Semjén Zsolt által jegyzett módosítás még tágabbra nyitotta a lehetőségek tárházát, mint az Antall-kormány idejéből származó eredeti jogszabály. Az ugyanis csak olyan épületekre vonatkozott, amelyek már az államosításuk előtt a kérelmező birtokában voltak, és amelyeket hitéleti, oktatási-nevelési, szociális, egészségügyi vagy kulturális célra használtak, s továbbra is így szándékoztak működtetni. A parlament viszont – a fideszes és a jobbkios képviselők szavazataival – lehetővé tette, hogy 2023. február 28-áig az egyházak olyan állami, önkormányzati épületek tulajdonjogára is bejelentésük igényüket, amelyeket el sem vettek tőlük, mivel soha nem is voltak a birtokukban. Ennek két feltétele volt:

- a kiszemelt ingatlanban a kérelmező egyház – vagy ahhoz kapcsolódó ügynevezett belső egyházi jogi személy, például szerzetesrend – hitéleti, szakrális vagy köznevelési feladatot lásson el;
- a közszolgálati tevékenység vagy az egyházi szervezet megszűnése esetén a tulajdonjog visszaszáll az eredeti tulajdonosra.

Ráadásul a törvény még csak a mérlegelésre sem adott lehetőséget: amelyik épületre az egyházi használója rámutat, azt számára a törvény erejénél fogva ingyenesen át kell adni. De még ezzel sem zárult le a folyamat. Az „egyes vagyongazdálkodást érintő törvények módosításáról” címet viselő törvényjavaslatot még 2023. február 21-én nyújtotta be Kocsis Máté (Fidesz) és Gulyás Gergely (Fidesz), amelynek alapján a Magyarországi Református Egyháznak két nagy értékű budai ingatlant adnak majd át.¹⁸

¹⁷ Lásd: www.parlament.hu/irom42/01785/01785.pdf.

¹⁸ A kézirat leadásakor, 2023. március 30-án még nem jelent meg hivatalos tájékoztatás arról, hogy a február 28-i jogvesztő határidő lejártáig mekkora vagyona adtak be igénylést a magyarországi egyházak.

Felhasznált irodalom

1991. évi XXXII. tv. a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről.
- ÁGOSTON P. (1908): Az egyházi vagyon tulajdonjoga. *Huszedik Század*, 9(2), 180–189.
- BAUER T. (2006): Ami nem jár, az nem jár. *Élet és Irodalom*, 50(1). Online: <https://www.es.hu/cikk/2006-01-08/bauer-tamas/ami-nem-jar-az-nem-jar.html>
- DOBSZAY J. (2023): Iskolapréda: aki kapja. *HVG*, 45(6), 13.
- FARKAS S. (1998): *Az államosított egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezése a rendszerváltás után*. Szakdolgozat. ESSEC – BKE – BME ingatlangazdálkodás szak.
- FAZEKAS Cs. – GÁBOR Gy. (2009): Földet vissza miért adunk? *Élet és Irodalom*, 53(49), 5.
- HUSZÁR Á. (2020): Sola Fide(sz). *Élet és Irodalom*, 64(48), 5.
- Hvg.hu (2020): Milliárdos céget kap a Szeged-Csanádi Egyházmegye az államtól. *Hvg.hu*, 2020. november 19. Online: https://hvg.hu/kkv/20201119_Milliardos_ceget_kap_a_SzegedCsanadi_Egyhazmegye_az_allamtol
- Magyar Hang*, 2021. július 30.
- Magyar Narancs*, 2007. december 13.
- MIHÁLYI P. (1998): *A kárpótlás* (Számadás a talentumról). Budapest: ÁPV.
- MIHÁLYI P. (2010): *A magyar privatizáció enciklopédiája I–II*. Budapest–Veszprém: Pannon Egyetemi Kiadó – MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- Népszabadság*, 2012. december 28.
- Népszabadság*, 2009. november 23.
- LŐRINCZ T. (2017): Gyarapodó svábhegyi gyülekezet. *Magyar Nemzet*, 2017. augusztus 17. Online: <https://magyarnemzet.hu/belfold-archivum/2017/08/gyarapodo-svabhegyi-gyulekezet>
- PAPP Z. A. (2022): Mérvé vagyon: Az egyházi iskolák néhány oktatásstatistikai jellemzője. *Educatio*, 31(3), 356–373. Online: <https://doi.org/10.1556/2063.31.2022.3.2>